

Tazhibayev R.¹

*¹Yrd. Doç., Uluslararası İlişkiler Bölümü Öğretim Üyesi,
Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi
Abdunazarov B.A.²*

*²Yüksek Lisans Öğrencisi, Siyaset Bilimi ve Çatışma Yönetimi Anabilim Dalı
Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi, Türkistan, Kazakistan*

KÜRESEL GÜÇLERİN ÖZBEKİSTAN POLİTİKALARI

Özet

Soğuk Savaş döneminin sona ermesiyle birlikte Sovyetler Birliği dağılmış ve Orta Asya'daki eski Sovyet Cumhuriyetleri de bağımsızlığını kazanmıştır. Orta Asya Cumhuriyetleri içerisinde Özbekistan, güçlü demografik yapısı, zengin tarihi ve kültürel mirası ile bölgenin istikrarı için olduğu kadar, bölgede rekabet halinde bulunan başat aktörler için de kilit öneme sahiptir. Bağımsızlığının hemen ardından ulus inşa sürecine hız veren Özbekistan sınır sorunları ile radikal dini örgütlerin yol açtığı istikrarsızlıklarla karşı karşıya kalmıştır. Rusya'nın bölgede eski hâkimiyetini sürdürmek istemesi ise Özbekistan'ın güçlü müstakil dış politika yürütmesine yol açmıştır. Soğuk savaş sonrası bölgenin yeni aktörü olarak ortaya çıkan ABD ile ilişkiler Özbekistan için büyük bir fırsat olarak görülmüştür. Özbekistan, dış politikası üzerindeki Rus ve Çin etkilerini ABD ile dengelemek istemiştir. Bu süreçte İslam Kerimov önderliğinde bağımsızlığını kazanan bir ülke olarak Özbekistan'ı da görmekteyiz. Kerimov yeni Özbekistan'ın kurulma aşamasında milli politikaları benimsemiş ve bu stratejisine uygun politikalar geliştirmiştir. İslam Kerimov yönetimindeki Özbekistan, bağımsızlığı ve bağımsız politika üretmeyi en önemli unsur olarak amaç edinmiştir. Aynı şekilde İslam Kerimov'un liderlik anlayışı da Özbekistan dış politikasına yüksek düzeyde etki etmiştir. Bu çalışmada Özbekistan'ın bağımsızlık ve kuruluş aşamasında küresel güçler ile olan ilişkilerinin incelenmesi amaçlanmıştır.

Anahtar kelimeler: Özbekistan, Rusya, ABD, Dış Politika, Küresel Güçler.

Тәжібаев Р.И.¹

*¹ PhD, доцент м.а., Қ.А.Ясауи атындағы Халықаралық
қазақ-түрік университеті.
Абдуназаров Б.А.²*

*²Саясаттану және конфликтология мамандығының ІІ-курс магистранты, Қ.А.Ясауи
атындағы Халықаралық қазақ-түрік университеті*

АЛЫП ЕЛДЕРДІҢ ӨЗБЕКСТАНҒА ҰСТАНҒАН САЯСАТТАРЫ

Аңдатпа

Қырғи қабақ соғыстың аяқталуымен КСРО ыдырап, Орталық Азия мемлекеттері тәуелсіздік алған болатын. Осы орайда Өзбекстан елі де тәуелсіздікке қол жеткізді. Демографиялық ерекшелігі мен бай тарихи-мәдени мұрасы бар Өзбекстан, өңірдің тұрақтылығы және өңірлік державалар үшін маңызды орынға ие. Тәуелсіздік алғаннан кейін Өзбекстан сыртқы саясатын алып елдерге тәуелді болмауға негіздеуге барлық күш жігерін салды. Алайда радикалды діни ұйымдар туындатқан өңірдегі тұрақсыздық және шекаралық мәселелерін шешу үшін Өзбекстанның алып елдермен байланыстарын ұлғайтуға тура келді. Осыған қарамастан Өзбекстан тәуелсіздік алғаннан кейін Ресейге, Қытайға және АҚШ-қа қатысты салмақты және теңгерімді сыртқы саясатты жүргізуден бас тартпады. Суық соғыстан кейін аймақта жаңа ойыншы болған АҚШ-пен қарым-қатынас Өзбекстан үшін негізгі теңгеруші күштердің бірі ретінде қарастырылды. Өзбекстан Ресей мен Қытайдың ықпалын Еуропалық және АҚШ векторлары арқылы сыртқы саясатында теңдестіруге ұмтылуда.

Тәуелсіздік жылдарында елдің тұңғыш президенті Ислам Каримов ұлттық саясатты қабылдады және осы саясатқа сәйкес сыртқы саяси стратегия қалыптастырды. Ислам Керимовтың басшылығымен Өзбекстан тәуелсіздікке ұмтылып, тәуелсіз саясатқа басымдық берді. Мақалада Өзбекстанның тәуелсіздік жылдарында алып елдермен қарым-қатынастары зерттелген.

Түйін сөздер: Өзбекстан, Ресей, АҚШ, Сыртқы саясат, Алып елдер.

Тәжібаев Р.И.¹

¹PhD, и.о. доцент, Международный казахско-турецкий университет имени Ходжи Ахмеда Ясави.

Абдуназаров Б.А.²

*²Магистрант II –го курса по специальности Политология и конфликтология
Международный казахско-турецкий университет имени Х.А.Ясави*

ПОЛИТИКА ГЛОБАЛЬНЫХ ДЕРЖАВ В ОТНОШЕНИИ УЗБЕКИСТАНА

Аннотация

С окончанием холодной войны СССР распался, и государства Центральной Азии получили независимость. Одним из государств Центральной Азии была Республика Узбекистан. Узбекистан с сильной демографической структурой и богатым историко-культурным наследием играет ключевую роль как для стабильности региона, так и для региональных держав в регионе. Сразу после обретения независимости Узбекистан ускорил процесс государственного строительства, но столкнулся с проблемами пограничных вопросов, переплетенных с нестабильностью, вызванной радикальными религиозными организациями. Узбекистан с обретением независимости стремится вести взвешенную и сбалансированную внешнюю политику в отношении России, Китая и США. Отношения с США, ставшие новым игроком в регионе после холодной войны, рассматривались как один из основных балансирующих сил для Узбекистана. Узбекистан стремится сбалансировать влияние России и Китая на свою внешнюю политику через Европейский и США векторы. За годы независимости первый президент страны Ислам Каримов принял национальную политику, и в соответствии с этой политикой сформировал внешнеполитическую стратегию. Под руководством Ислама Каримова Узбекистан стремился укрепить независимость страны, и отдавал приоритет именно независимой политике. В статье исследованы отношения Узбекистана со странами-державами за годы независимости.

Ключевые слова: Узбекистан, Россия, США, Внешняя политика, Державные страны.

Tazhibayev R.¹

¹ Acting Associate Professor, Department of International Relations, Khoja Akhmet Yassawi International Kazakh-Turkish University.

Abdunazarov B.A.²

*²Second Year Master's Student in Political Science and Conflict Studies,
Akhmet Yassawi International Kazakh-Turkish University*

GLOBAL POWERS' POLICY TOWARDS UZBEKISTAN

Abstract

With the end of the cold War, the USSR collapsed and the Central Asian states gained independence. One of the Central Asian states was the Republic of Uzbekistan. In the Central Asian Republics of Uzbekistan with a strong demographic structure, a rich historical and cultural heritage has a key role for the stability of the region as well as for the principal actors in the region. Immediately after the independence, Uzbekistan has speed up the nation-building process but it has faced the problems of border issues intertwined with the instability caused by radical religious organizations. Because of the fact that Russia intended to continue its previous dominance in the region, Uzbekistan could maintain independent foreign policy. The relations with the US that became a new player in the region following the Cold War were seen as a big chance for Uzbekistan. Uzbekistan tried to balance the Russian and Chinese pressure on its foreign policy with USA. During

the years of independence, the first president of the country, Islam Karimov, adopted a national policy, and in accordance with this policy, formed a foreign policy strategy. Under the leadership of Islam Karimov, Uzbekistan sought to strengthen the country's independence, and gave priority to an independent policy. The article examines the relations of Uzbekistan with the countries-powers during the years of independence.

Key words: Uzbekistan, Russia, USA, Foreign Policy, Great Powers.

Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra başat güçlerin stratejik ve doğal kaynak zengini Avrasya coğrafyasına olan ilgileri artmıştır. Özbekistan'ın bulunduğu coğrafya olan Avrasya, Brzezinsky'ye göre gelecekte dünyanın en değerli bölgesi olacaktır ve bütün devletler bu coğrafyada etki alanını genişletmek için mücadeleye girecektir. Avrasya'ya olan ilgi, şüphesiz ki bölge devletlerinden olan Özbekistan üzerinde de siyasi amaçlar doğurmaktadır. Başta Rusya olmak üzere ABD, Avrupa Birliği ve Çin Özbekistan'la ilişkilerini geliştirme sürecine girmiştir. Bağımsız politika izlemekte kararlı olan İslam Kerimov ise ikili ilişkilerini asgari düzeyde tutmayı tercih etmiştir. Öncelikle Küresel güçlerin Özbekistan'a yönelik politikalarını belirtmekte fayda vardır. Daha sonrasında ise İslam Kerimov'un siyasi, askeri ve ekonomik ilişkilerinin nasıl şekillendirdiği analiz edilecektir.

Rusya'nın Özbekistan Politikası

Sovyetler Birliği dağıldıktan sonra birliğin içerisinde Rusya ile birlikte 15 bağımsız devlet ortaya çıkmıştır. Bu devletlerden bazıları yakın çevrede bulunması sebebiyle hayati derecede önemlidir. Hem eski Sovyet topraklarının içerisinde bulunuşuyla hem de Afganistan'a sınırının bulunması ve radikal grupların Orta Asya'ya yayılması tehlikesine karşı önemli bir konumda bulunmasıyla Özbekistan Rusya için önemli bir konuma sahiptir.

Rusya Federasyonu içerisinde dış politika anlamında genelde iki farklı uç görüş bulunmaktadır. Bunlar Atlantikçiler ve Avrasyacılar. Atlantikçiler Rusya'nın hızla batılılaşması gerektiğinin altını çizip Avrupa'yı Rus dış politikasının temeline koymaktadır. Avrasyacılar ise aynı şekilde Doğu bölgelerinin yanında Türkistan'ı Rus dış politikasının temeline koymaktadır. Türkistan üzerinde Rusların tarihi bir hakkı olduğu Avrasyacılar tarafından iddia edilmektedir. Bu sebeple Rusya Orta Asya'daki Özbekistan gibi devletlere daha fazla ilgi göstermektedir [1].

Rusya'nın Türkistan coğrafyasında etkisini arttırabilmesi için dış politikada birtakım argümanlar ortaya koymaktadır. Söz konusu devletler askeri açıdan Rusya'ya bağlıdır. Üretim ve ekonomi açısından Rusya'ya bağımlılık büyük boyuttadır. Ayrıca Rus istihbaratının ve Rus kültürünün Orta Asya devletleri üzerindeki etkisi yüksektir [2]. Özbekistan gibi ülkelerdeki bu durum, en azından ilk başlarda, Rus etkisinden çıkmayı mümkün kılmamakta veya zorlaştırmaktadır.

Özbekistan uzun yıllar boyunca Rus egemenliğinde kalmış bir ülkedir. Orta Asya'daki cumhuriyetlerin ve Özbekistan'ın bağımsızlıktan sonra Rusya'dan uzaklaşma politikası izlemesi, Rusya'nın bölgedeki etkinliğine kısmen de olsa engel teşkil etmiştir. Bunun sebebi bölgenin coğrafı, kültürel, ekonomik olarak Rusya'nın yakın çevresinde bulunması ya da diğer bir tabirle arka bahçesi konumunda olmasıdır. Dolayısıyla Rusya'nın Orta Asya'da ve Özbekistan üzerinde 1992'den sonra başta ekonomik olmak üzere siyasi ve askeri etkisini arttırma yoluna gitmiştir [3].

Rusya'nın bu yaklaşımının temelinde "Yakın Çevre Doktrini" olarak adlandırılan yaklaşım sebep olmuştur [4]. Bu doktrine göre Rusya, Bağımsız Devletler Topluluğu ülkeleriyle olan ilişkilerini geliştirmelidir. BDT ülkeleri ortak savunma mekanizması oluşturmalıdır. BDT ülkelerinin bulunduğu alan ulusal güvenlik sahası olarak tanımlanmıştır. BDT ülkeleri arasında "Kolektif Güvenlik Anlaşması" imzalanmıştır [5].

Rusya ile Özbekistan arasındaki askeri ve ticari ilişkiler, Sovyet sonrasında değişiklikler göstermiştir. Bu konuda Tacikistan ve Afganistan'daki çatışma ortamı, iki devlet arası ilişkilerde büyük değişime yol açmıştır. Terörist hareketlerin Tacikistan ve Afganistan'da yükselmesiyle Özbekistan'da da güvenlik sorunu ortaya çıkmıştır. Terörist hareketlere karşı olan Rusya'da, terörist akımların yayılmasına engel olmak için Özbekistan'la geniş çaplı işbirliği kurulmuştur. Bu işbirliği çerçevesinde o dönemki Rusya Başkanı Boris Yeltsin, Kerimov'la görüşmek üzere Özbekistan'a gitmiştir. Bu ziyaret sonrasında Ekim 1998'de "Ortak Savunma Anlaşması" imzalanmış ve iki

devletten birine saldırı halinde ortak savunma konusunda işbirliği yapacaklarını resmiyete kavuşturmuşlardır.

Özbekistan tarihindeki en önemli olaylardan biri olan Andican Olayları sırasında yaşanan gelişmeler sonrasında ABD başta olmak üzere batılı devletlerin olaya müdahil olmak istemesi sonucunda Rusya ile Özbekistan arasında yakınlaşma olmuştur. 2005 yılında Putin ile Kerimov arasında “Müttefik İlişkiler Anlaşması” imzalanmıştır. Bu anlaşmaya göre Özbekistan’a üçüncü bir ülkenin saldırması durumunda Rusya’nın askeri koruma sağlaması kararlaştırılmıştır [6].

Özbekistan askeri alanda sadece Rusya ile işbirliği yapmaktan kaçınmış ve Avrasya’nın NATO’su olarak değerlendirilen “Kollektif Güvenlik Anlaşmasını” imzalamıştır. Bu antlaşma Özbekistan’ın başkentinde yapılmıştır. Bu bağlamda Kerimov yönetiminin Rusya merkezli örgütlenmelere yönelik uluslararası ilişkiler teorileri kapsamında ‘Sarhoşun Yürüyüşü’ Modeline benzetilebilecek bir yaklaşım içinde olduğu görülmektedir. Diğer bir deyişle, katılımı sağlayabilir, uzakta durabilir. Aynı zamanda tarafsız şekilde yerinde hareketsizde durabilirdi.

Özbekistan’ı Rusya için önemli yapan bir diğer neden ise sahip olduğu zengin enerji kaynaklarıdır. Putin’le beraber Rusya enerji konusunda da Özbekistan ile ilişkilerini geliştirme yoluna gitmiştir. Bu amaçla Putin 2007 yılında Orta Asya ülkelerini ziyaret etmiş, Türkmenistan, Kazakistan ve Özbekistan’la enerji anlaşmaları imzalamıştır. 2006 yılında da Rusya Özbekistan’la ayrı bir ikili anlaşma imzalamıştır. Bahsedilen anlaşmalardan sonra Özbekistan’ın enerji sektörü üzerinde Rus yatırımları bir buçuk milyar dolar civarında seyir etmiştir. Bu yatırımların yanı sıra Rusya Özbekistan’ın enerji kaynaklarına ulaşmak için 2008 yılında yeni bir boru hattı projesi imzalamıştır [7]. Bu bağlamda Rusya’nın Özbekistan politikalarını etkilemesini üç açıdan ele almak mümkündür. Birincisi Çarlık ve SSCB döneminden kalma bölgedeki etkin olma politikalarıdır. İkincisi ise güvenlik odaklı olup terörün olabildiğince Rus topraklarından uzak durmasıdır. Üçüncüsü ise ekonomik amaçlı etkileridir.

ABD’nin Özbekistan Politikası

1991 yılında Sovyetler Birliği dağıldıktan sonra dünyanın farklı bölgelerinde güç boşluğu oluşmuştur. ABD ise bu güç boşluklarını doldurmak için harekete geçmiştir. 1997 yılına kadar süren birinci Clinton döneminde dış politika anlamında öncelik Rusya olmuştur. Rusya’da yönetimde bulunan Boris Yeltsin’de ABD’nin kendisine yaklaşmasına karşı sessiz kalmamış ve olumlu adımlar atmıştır. 1998 yılına kadar “Önce Rusya” politikasıyla hareket eden ABD, 1998 yılından sonra bölgede etkisini artırma yoluna gitmiştir. ABD’nin Özbekistan ile olan ilişkisi de bu dönemden sonra gelişmeye başlamıştır.

ABD Orta Asya’daki devletlerle ilişkilerini arttırmak için batı tarzı politikaları araç olarak kullandı. ABD bölgeye erişebildiği takdirde zengin enerji kaynaklarına ulaşım sağlamayı amaçlamıştır. Ayrıca bölgede kendisine zıt olan gelişmelere karşı da politika izlemiştir. Silah ve uyuşturucu kaçakçılığını önleme ve serbest piyasa ekonomisini Orta Asya’da yayma girişimlerine başvurduğu da iddia edilmektedir [8].

1999 yılında ABD Kongresi’nde “İpek Yolu Yasası” geçmiştir. Bu politikayla beraber ABD yönetimi Orta Asya’da bazı öncelikler belirlemiştir. Bunlar, bağımsızlığın, demokrasinin ve insan haklarının artırılması, ırkçılığın ve Yahudi düşmanlığının azaltılarak diplomasi kanallarının yaygınlaştırılması, bölgesel problemlerin çözülmesi, pazar merkezli ekonomik ilkelerin daha çok uygulanması olarak sıralanmaktadır [9]. ABD bu politikaları uygulamaya karar verdikten sonra bölgede kendisine ortak aramaya başlamıştır. Bağımsız bir politika izlemek amacıyla Rusya ile ilişkilerinde dikkatli olan Özbekistan’da iyi bir aday olarak ortaya çıkmıştır. Ancak ileride de bahsedileceği üzere, ABD’nin demokrasi, insan hakları gibi konularda kendi politikasını baz alması, 1997’de çıkan yasanın ne kadar geçerli olduğunun tartışılmasına yol açmıştır.

ABD ve Özbekistan’ı birbirine yaklaştıran birçok sebep mevcuttur. Kerimov, bölgede kaçakçılığın ve terörist faaliyetlerin azaltılması yönünde bir dış politika tercih etmiştir. Çünkü bu durum Özbekistan’ın ekonomik ve politik durumunu etkilemekteydi. Aynı durum ABD için de geçerli olmakla birlikte ABD bölgede Rus etkisini azaltmak istemiştir. Bunun için Türkistan’daki devletlerle yakın ilişki kurma yolunda ilerlemiştir. Aynı şekilde Kerimov da ülkesinde Rus etkisinin azaltılmasını istemiştir. Özbekistan için dış politikada yeni alternatifler oluşturmak istemiştir.

Bu anlamda 1994’de Özbekistan NATO’nun BİO (Barış İçinde Ortaklık) programına katılımı söz konusudur. Bu dönemde Rusya için önemli olan BDT’den de ayrılan Özbekistan, ABD’ye iyice

yaklaşmıştır. 1999 yılında iki ülke arası ilişkilerde bir adım daha atılmış ve Özbekistan Gürcistan, Ukrayna, Azerbaycan ve Moldova'nın bulunduğu GUAM'a üye olmuştur. Özbekistan'ın ABD eksenine kaymasındaki bu adımlara karşı olarak ABD'de Özbekistan hakkında uluslararası alanda olumlu ifadelere yer vermeye başlamıştır. Bu konuda ABD eski savunma bakanı William Perry'nin Özbekistan hakkında istikrar adası ifadesini kullanması önemlidir.

Aynı dönemde ABD'nin İran'a karşı yaptırımlarını onaylayan tek Orta Asya ülkesi Özbekistan olmuştur. ABD'nin ilk başlarda eleştirdiği Özbekistan'ın demokrasiye verdiği önem ve insan hakları konularındaki tutumu da zamanla dile getirilmemeye başlamış ve 11 Eylül saldırısı sonrasında, artan ikili ilişkilerle beraber neredeyse tamamen unutulmuştur. Bu durum şüphesiz ki devletlerin çıkarlarının kendi değerlerinin önünde olduğunun göstergesidir. Kerimov'un ABD'ye yaklaşması, Rusya ve ülke içerisindeki kısıtlı muhalefet tarafından Bush'un adamı olarak yorumlanmasına yol açmıştır. ABD yönetimi de Kerimov'un yakın tutumuna karşın ve Hanabad askeri üssünü kullanmasına izin vermesi karşılığında beş yüz milyon dolar yardımda bulunmuştur. Ayrıca Özbekistan'ı demokrasi, insan hakları gibi konularda eleştirmeyi bırakmış ve dini özgürlüklerin baskı altında olduğu ülkeler listesinden çıkarmıştır.

İki ülke arası ilişkiler 11 Eylül sonrasında zirveye ulaşmış, 2005 yılındaki Andican Olayından sonra ise giderek azalmaya başlamıştır. Andican Özbekistan'ın Fergana bölgesinde yer alan bir şehirdir. 2005 yılında "Ekremiler" olarak adlandırılan gruba üye oldukları gerekçesiyle tutuklanmalara tepki olarak çıkan protestolar sonucunda sivil halka ateş açılmış ve Özbekistan hükümetine göre 187 kişi; Özbekistan Ulusal Güvenlik Kuvvetlerine göre ise 500'den fazla kişinin öldürüldüğü iddia edilmiştir. Kerimov'un ABD ile olan ilişkilerini gözden geçirmesinin sebebi, Özbek yöneticilerin ABD'nin bu olaylara sebep olduğu düşüncesine sahip olmasıdır. Bu olaydan sonra Kerimov tekrar Rusya ve Çin ile ilişkilerini geliştirmeye başlamıştır. Rusya ve Çin de Özbekistan'ın isteklerine cevap vererek Avrasya'daki politik mücadeleyi arttırmıştır. Bir süre sonra Özbekistan, ABD'nin askeri üssünün kapatılmasına karar vermiştir. Sonrasında ise ABD, Özbekistan'ı demokrasi ve insan hakları gibi batı değerlerine uymama konusunda sürekli eleştirmiştir. Yukarıda da bahsettiğimiz gibi İslam Kerimov'un bağımsızlık sonrasında iç politikadaki baskı politikası, Amerika'nın eleştirdiği bir konu olmuştur.

ABD ve Özbekistan arasında olan ilişkinin karşılıklı çıkara dayalı olduğu görülmektedir. Bu iki ülke arasında olan ilişkinin neorealizm ile açıklanması mümkündür. Yeni kurulmuş bir ülkenin egemen bir ülke ile ilişkilere girmesi ve kendini güçlendirmesi kendisi açısından olumlu bir gelişmedir. Aynı şekilde Avrasya açısından jeopolitik olarak güçlü bir konumda bulunan ve yeni kurulmuş bir ülke ile ilişkilerin geliştirilmesi ABD gibi bir devletin o bölgedeki politikalarını uygulayabilmesini kolaylaştırabilecek bir unsur olarak değerlendirilmektedir. Sonuç olarak ABD'nin Orta Asya'ya yönelik politikaları kapsamında Özbekistan ile ilişkilerinde İran, Afganistan, Rusya ve bölgedeki diğer devletlere karşı bir müttefik sağlamak amacıyla gerçekleştirmiş olduğunu söylemek mümkündür.

References:

1. Tanrısever O. F., Rusya Federasyonu'nun Orta Asya-Kafkasya Politikası: Yakın Çevre Doktrini'nin İflası. Küresel Politikada Orta Asya (Avrasya Üçlemesi I), 2006, S. 43-68.
2. Soltan, E., Rusya ve Kırgızistan: Asimetrik İlişkilerin Sürekliliği. Avrasya Dosyası, 7(4), 2001-2002, S. 184
3. Aydın M., New Geopolitics of Central Asia And The Caucasus. Ankara: Center for Strategic Research, 2000, s. 9-10
4. Valdez J., The Near Abroad, The West, And The National Identity. The Making of Foreign Policy in Russia and The New States of Eurasia, ME Sharpe, Inc, 1995, S. 84-86.
5. Dawisha, A. I., Dawisha K., The Making Of Foreign Policy İn Russia And The New States of Eurasia (Vol. 4). ME Sharpe Inc., 1995, S. 107-109
6. Sönmez, Sait, "Güvenlik Sorunları ve Bağımsızlaşma Kıskaçında Özbekistan-Rusya İlişkileri (1991-2013)", Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 6 (28), 2013, S. 318-339
7. Torbakov I., The West, Russia And China İn Central Asia: What Kind of Game is Being Played İn The Region. Orta Asya ve Kafkasya Araştırmaları, (02), 2006, S. 27-37.
8. Erol, M. S., Tunç Ç., Eylül Sonrası ABD'nin Küresel Güç Mücadelesinde Orta Asya". Avrasya Dosyası: Küresel Değerlendirme Özel, 9 (3), 2003, S. 5-28.

9. Mikhail Alexandrov, *Uneasy Alliance: Relations Between Russia and Kazakhstan in the Post-Soviet Era 1922-1997*, London, Greenwood Pres, 1999, S. 155-202

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Гөңлүбол Мехмет, "Улусларарасы политика, Илкелер-Каврамлар-Курумлар", Анкара, Атилла Китабеви жыйындары, 1993, с. 95-96

2. Илхан Суат, *Jeopolitik duyarlılık*, Стамбул, *Ötüken* уауындары, 2003, S. 15

3. Өздаг үміт, Эрол Мехмет Сейфеттин, " XXI. уізылда Türk дүныасы jeopolitiği", Анкара, ASAM уауындары, 2003, S. 186-187

4. Александр Дугин, орыс джеополитиги: Аврасяжсы яклашым, чев. Вугар Иванов, Истан-буль, күре яинлары, 2003, б. 239-245

5. Дугин Александр, геосаясат негіздері: Ресейдің геосаяси болашағы: әлем кеңістігі (Джеополитигин эсаслары: Руся ' нын джеополитик гелекеги: мек Кан дүшүнмек), Мәскеу, Арктогея жыйындары, 2000, С. 159

6. Дугин Александр, Нұрсұлтан Назарбаевтың Еуразиялық миссиясы (Аврасячи мисенюдегі Нұрсұлтан Назарбаев), Мәскеу, Еуразия ЯИИЛАРЫ РОФ, 2004, Б. 74

7. Эрол, м. с., Тунч ч., Әйлүл Сонраси Абдин Куресель Гюч Мукаделесинде Орта Ася". *Avrasya Dosyası: Küresel Değerlendirme Özel*, 9 (3), 2003, S. 24-28.

8. Sönmez, Sait, *Güvenlik Sorunları ve Bağımsızlaşma Kısacasında Özbekistan-Rusya İlişkileri (1991-2013)*, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6 (28), 2013, S. 320-323

9. Давиша А.и., Давиша к. Ресей мен Еуразияның жаңа мемлекеттерінің сыртқы саясатының қалыптасуы (4-Том). ME Sharpe Inc., 1995, S. 107-109